

Fotolith Central-tryckeriet

1:5000 Meter

1 Svensk mil

ANTECKNINGAR

OM

RYTTERNS SOCKEN

AF

F. U. WRANGEL.

Nobels Stift

ARKIVET

Acc. 9562:1989

N:o 2

RYTTERNS

SOCKEN

STOCKHOLM

TRYCKT I CENTRAL-TRYCKERIET

1886.

dock torde här liksom i andra, till Mälaren gränsande socknar åtskilliga arter af andslägtet m. fl. sjöfoglar förekomma, hvilka i de nordliga delarne af landskapet endast sparsamt anträffas.¹

Björnen har på senare tider ej förekommit, men var otvifvelaktigt fordom vanlig här liksom i närliggande socknar. Elgen är ej sällsynt; nästan hvarje år synas sådana stryka genom socknen eller simma öfver vikarne, men på länge har ingen blifvit skjuten. Vargen var ännu på 1830-talet en ingalunda sällsynt gäst och synes under konung Karl XI:tes tid varit ett af honom härstädes ofta jagadt »villebråd»,² men sedan människoboningarnas antal ökats och skogarne delvis uthuggits, har han endast sällan varit synlig. Räfven förekommer talrikt och, ehuru ett pris af 3 kronor »blifvit satt på hans hufvud», tyckes han snarare tilltaga i antal än förminskas; 1884 betalades skottpenningar för närmare 50 stycken räfvar, då deremot 1873 endast ett hälften så stort antal fick släppa till lifvet. Fjellrackan har med långa mellantider visat sig i dessa trakter. Haren finnes ganska talrikt bl. a. på öarna.³ Mård och hiller anträffas, ehuru endast undantagsvis; ekorren och gräflingen äro deremot vanliga. Igelkotten förekommer sparsamt.

Fogelverlden är talrikt representerad och torde de flesta af de i mellersta Sverige förekommande arter af vadare, sim- och sångfoglar⁴ här anträffas; af andslägtet förekomma dessutom flere varieteter, hvilka äro egendomliga för Mälärstranden. Falkar, glador, vråkar och ugglor äro allmänna. Tjädern och hjerpen förekomma i jagträskenskaper från 1600-talet, men äro numera ytterst sällsynta. Orren deremot finnes talrikt och har på senare år betydligt förökats sig. Rapphönan, som med förkärlek uppsöker de stora fälten, fans här redan på 1600-talet⁵ och

¹ Af fossilier hafva, såsom förut nämnts, anträffats lager af östersjösnäckor samt tänder af en fossil hästtart.

² Så omtalas uti konung Karl XI:tes dagbok (tryckt 1808), att en varg togs 1784 uti Hundängen (numera tillhörig Kolbäcks socken); på samma plats anställdes 1694 d. 8 feb. en större vargjagt, då 7 stycken vargar voro inringade; af dessa undkommo 3, men af de öfriga sköt G. L. Rehbinder en, Henrik Falkenberg en, »Stallmästaren Reutercrantz» en och en »togs i näten.»

³ Under jagtåret 1885—86 skötos på Skutterön vid pass 25 stycken harar.

⁴ Näktergalen lär ännu på 1850-talet låtit höra sina drillar vid Tidö; Grau omnämner, att äfven på Nyckelön funnits näktergalor.

⁵ Redan 1646 omtalas rapphönan i räkenskaper från Tidö, hvarest noggranna

var ännu i början af 1870-talet allmän,¹ men utdog nästan fullständigt efter den kalla vintern 1876; sedan 1881 har hon likväl åter börjat² uppträda och anträffas numera ehuru mindre ymnigt öfver hela socknen. Fiskmåsen och tärnan förekomma vissa tider mycket talrikt. Mot kråkan föres krig på lif och död.

Att här uppräknade de till socknens fauna hörande fisksläktena vore att göra en förteckning öfver Mälarens fiskar; vi inskränka oss derföre till att meddela namnen på de vanligaste: aborre, asp, braxen, gers, gädda, gös, id, lake, lax (s. k. blanklax), löja, mört, ruda (i kärnsjöarne), sik, sutare och ål. På kräftor finnes god tillgång.

Folkmängd och skolor.

Rörande folkmängden inom socknen i äldre tider har man inga underrättelser, med stöd af hvilka man kunde fastställa antalet innebyggare före midten af 1700-talet. Visserligen skulle de äldre förhörsböckerna kunna lemna några upplysningar i detta afseende, men då desamma under 1600-talet fördes utan egentligt system, torde de uppgifter, hvilka ur denna källa vore att hemta, blifva allt för ofullständiga för att ega verkligt värde. Vi inskränka oss derföre till att i nedanstående tabell lemna några mera tillförlitliga siffror rörande folkmängden och dess omsättning under olika år från och med 1750 till n. v. tid.³

uppgifter öfver »skyttarnes» lefvereringar finnas. Ifvar Jonsson Skytte säges d. 17 januari ofvan nämnde år hafva lemnat 3 harar, 8 orrar och 6 »Raphöns», till »H. Exc. Hofförtehringh».

¹ Endast på Fiholms jagtmark skötes 1873—74 197 stycken och 1874—75 137 stycken.

² Detta säkerligen beroende på under flere år fortsatta inplanteringar vid Fiholm och Tidö.

³ Dessa uppgifter äro hemtade ur Rytterns kyrkoarkiv hufvudsakligen med tillhjälp af kyrkoherdarnes concepter för de af dem till tabellverket och statistiska centralbyrån inlemnade redogörelser.